

ЛИДИЈА НИКИТОВИЋ

**НЕОЛИТСКИ ЛОКАЛИТЕТ ПОЉЧИНЕ
У ОСТРИ КОД ЧАЧКА**

ЛИДИЈА НИКИТОВИЋ
УИ 320081 Чачак
Народни музеј

СДК 911.373 (497.11)

Потес Пољчине налази се у атару села Острс, који је лоциран на обронцима планине Острице. Локалитет, који је добио назив према потесу, налази се на пространој благој падини која се терасасто завршава изнад леве обале потока Солинац. На релативно великој површини, од око 10 ха, налази се неолитски материјал у неједнаком интензитету. Нешто јача концентрација површинских налаза – комада лепа, керамике и литичких артефаката запажа се на неколико десетина метара од обала овог потока.

Археолошка сондажна истраживања извршена су 1983. године, а резултати су дати у форми краћег извештаја.¹ С обзиром на велику површину распрострањања материјала, циљ истраживања је био да се делимично сагледају границе, као и да се региструје основна стратиграфија, као и хронологија налазишта. Постављено је шест мањих међусобно удаљених сонди (45м²) и том приликом омеђена је јужна и делимично северна граница. Према западу локалитет се ширио до обала

Солиначког потока, док је према истоку ситуација остала недефинисана. Стратиграфска слика зависила је од места лоцирања ископа. Сасвим скромни резултати добијени су у крајњој северној и јужној сонди, које су међусобно удаљене 240 м. Културни слој, који се од површине спуштао до 0,60 м релативне дубине, садржавао је малобројне фрагменте углавном грубе керамике и комаде горелог кућног лепа. Ситуација између ове две крајње тачке је нешто повољнија. У четири постављене сонде регистрован је културни стратум дебљине 1,10 м, али је археолошки материјал и на овом простору доста оскудан. Први културни слој, кога карактерише црна смоница, пратио се до просечне дубине 0,60 м. Присуство комада горелог кућног лепа у ораници указује да је најмлађе насеље у Пољчинама страдало у пожару, а у новије време потпуно девастирано пољопривредним радовима.

Други стратиграфски слој презентује тамно мрка иласта земља (од 0,60 м до 1,10 м релативне дубине), такође оскудна налазима (Т. V). Током ископавања спорадично су налажени и фрагменти керамике старчевачке провинијенције, што упућује на постојање насеља у току средњег неолита, али овом приликом конкретни културни слој ове групе није регистрован у оквиру постављених ископа. Појава ове керамичке врсте на различитим дубинама била је резултат специфичног начина култивисања тла.²

Једна архитектонска целина регистрована је у најстаријем хоризонту насеља. То је објект правилног елипсоидног облика, очуваног промера 1,90 м, који је делом залазио под профиле (Т. IV, сл. 1.). Укопан је од нивоа здравице до дубине 0,70 м, тако да је дно у односу на садашњу нивелету терена било на два метра релативне дубине. Бочне стране јаме биле су конкавно укопане док је само дно благо улегнуто. У централном делу евидентиран је отисак стуба, а слична ситуација забележена је на источном делу укопа. Овај податак указује да, уз релативно правилан облик и брижљиву израду, ову целину можемо определити у полуземуницу, као један од видова привременог стана. На истраженом делу није регистровано огњиште, али мања површина са сивом глином на централном простору може се тумачити као фрагментарно очуван подни набој.

Полуземуница је била испуњена тамно-мрко растреситом земљом са типично јамским садржајем: фрагментима керамике, животињских костима и копадима лепа. У профилу запажају се две фазе испуне, али без хронолошких разлика у материјалу. Евидентирана керамика припада винчанској култури, њеној почетној фази, али је регистровано и неколико старчевачких фрагмената.

АРХЕОЛОШКИ МАТЕРИЈАЛ

Археолошки налази, регистровани током ових ископавања, састоје се углавном од керамике, коју карактерише изразита фрагментарност и општећења површине, што је онемогућило сваку реконструкцију, па и препознавање основног типа суда.

Литички налази презентовани су уобичајним инвентаром: ламеларним ножићима, стругачима на сечиву, нуклеусима различите фазе искоришћености, као и одбицима (Т. I, сл. 7 и Т. II сл. 1). Као сировина коришћени су различити варијетети кварца и пешто опала.

У првом културном слоју, који карактерише црна смоница, већина керамике припада судовима грубе фактуре, која садржи каменчиће веће или мање гранулације. Површина ових фрагмената доста је општећена, а рађене су углавном у сивој и сиво мркој фактури. Керамика која би спадала у групу финије малобројна је и углавном се своди на фрагменте биконичних или коничних здела (Т. I сл. 1, 2). Појава тањира са задебљалим ободом и попречним канелурама (Т. I сл. 3) упућује на градачку фазу, док је општећена полигонална глава статуете карактеристична за фазу Винча Ц. Стилским особинама, иако скромне израде, овај налаз упоређује се са познатом статуетом „Lady of Vinča” (са коте 4,3 м)³. У овом слоју на различитим дубинама евидентиран је и хронолошки старији материјал: делови судова барботиниране површине, као и фрагмент са косо постављеним уводима, који се везује за саме почетке винчанске културе,⁴ (Т. I сл. 6). Такође, релативно плитко, регистрована је и мања антропоморфна фигурина (Т. I сл. 5), рађена у мапиру нерашчлањених старчевачких статуета.⁵

Други културни слој, који је лежао на здравици, није дао ништа бројнији, ни боље очуван, материјал. И у њему преовладавају делови већих посуда и испране површине, са ретко очуваним канелованим барботином или неком другом орнаменталном техником (Т. II сл. 2). Део трбуха већег суда са каменчићима у фактури и пластично моделованом дршком (Т. II сл. 4) мрко-црвене боје можда припада старчевачкој култури. Фрагмент зделе, са мањом зооморфном дршком, на ободу, близак је налазу из зсмунице М у Винчи.⁶

Керамика из полуземунице такође је фрагментарно очувана, али је доста разноврснија. За ову целину илдикуване су углавном четири групе налаза:

– неколико фрагмената већих судова заобљеног или биконичног реципијента винчанске фактуре, чија је површина прекривена кашелованим барботином (Т. II сл. 5), или са утиском нокта испод обода (Т. II сл. 6);

– здела заобљеног реципијента, fine фактуре, црвенкасто-мрке боје, чија овална аплика указује на утицај старчевачког стила (Т II сл. 8);

– права раповинчанска керамика: биконична здела заобљеног рамена и цилиндричног врата (Т III сл. 2), као и здела оштрог „carinated” профила са појачаним раменом (Т III сл. 1). Обе су рађене у финој тамно-сивој фактури. Регистрован је фрагмент полихромне керамике црно-наранџасте површине (Т III сл. 6). Орнаменталне технике заступљене су финим косим канелурама, косим урезима у комбинацији убода или отиска нокта (Т III сл. 3.5), висећим троугловима са убадањем (Т III сл. 4), као и системом тачкастих убода који прате урезану линију (Т II сл. 7). Већина наведених примерака има паралеле са хоризонтом земуница у Винчи⁷;

– неколико фрагмената праве старчевачке робе са плевом у фактури дрвене гачане површине или мрке порозне структуре (Т III сл. 8, 9).

ЗАКЉУЧАК

На основу изнетих резултата може се рећи да је ово најстарији локалитет винчанске културе у чачанском крају са релативно дугим трајањем. Повољна микролокација резултирала је хоризонталним распрострањањем насеља, па је стога вертикална стратиграфија у истраженом делу слабије изражена. На овом налазишту фрагменти старчевачке керамике представљају остатке уништеног старијег неолитског насеља. Њихова малобројност и квалитет није давала услове за прецизнију хронолошку одредницу. У сваком случају појава старчевачких налаза упоредо са винчанским није неуобичајена појава, с обзиром да се територија ове две културе углавном преклапала, а насеља су често подизана на истој локацији.⁸ Појава керамике „прелазних” карактеристика указује и на хронолошке додире и на међусобне утицаје, али се односи ове две културе у потпуности не могу сагледати.

За временску детерминацију најстаријег винчанског хоризонта на Пољчинама релевантно је неколико керамичких налаза, који имају аналогије из земунице у Винчи, па се може закључити да је ово насеље настало приближно у исто време, током фазе Винче А.

Појава „мешовитог” материјала такође може бити инадикативна за време настанка насеља, али он подједнако подржава теорије о миграционом пореклу винчанске културе,⁹ као и претпоставке о њеном аутохтоном настанку.¹⁰ У првом случају старији хоризонт у Пољчинама настао би нешто касније од почетне фазе Винче А, односно од настанка самог насеља у Винчи и неких локалитета средњег Подунавља. Ова тери-

торија била је прва на удару винчанске колонизације, где је дошло до оштрог судара новопритошле културе са староседеоцима и где се у материјалу најмање осећа утицај старчевачког стила.¹¹ „Меловита” керамика јавила би се касније у периферним областима, после првог миграционог таласа, на територијама у којима је старчевачки стил сачувао виталност.¹²

Заступници теорије о аутохтоном настанку, ову врсту керамике сматрају као један од доказа континуитета и еволуције материјала издвајајући једну фазу пре Винче А, (тзв. Прото-Винча)¹³. У овом случају насеље би могло настати и раније и тиме укључити ову територију у ареал на коме је дошло до постепене трансформације старчевачке у винчанску културу. Релативно малобројни материјал регистрован у току ових ископавања није дао услове за извлачење неких конкретнијих закључака.

Остали налази указали су да је живот на овој локацији трајао све до фазе Винча Ц, али број и квалитет керамике не указују на интензиван живот.

НАПОМЕНЕ

1. L. Nikitović, „Poljčine - Ostra”, *The Neolithic of Serbia, Archeological Research, 1948-1988*, Ed. D. Srežović, Belgrade, 1988, 86
2. Према подацима на терену, на овој локацији налазила се храстова шума, која је искрчена и повађени су пањевни, што је могло условити поремећај стратиграфије
3. М. Васић, „Праисториска Винча”, III, Београд, 1936, Т СХVI, сл. 539.
4. М. Васић, „Праисториска Винча”, IV, Београд, 1936, ст. 16, сл. 25, по 169, 164, М. Garašanin, „Хронологија винчанске групе”, Ljubljana, 1951, 34
5. Д. Срејовић, „Неолитска пластика централно-балканског простора, Неолит централног балкана”, Београд, 1968, 181
6. М. Васић, „Праисторијска Винча”, II, Београд, 1936, ст. 23, сл. 42.
7. М. Васић, „Праисториска Винча”, IV, 6-17, Т V сл. 24б, 24д, сл. 14, „Праисториска Винча”, II, сл. 215, сл. 217, 31, No 34.
8. Б. Јовановић, „Постанак керамичких типова балканско-подунавског неолита и енеолита”, „Старинар”, XIII-XIV, 1961-1962, 15 и д.
9. Б. Јовановић, исто: D. Srežović, „Versuch einer historischen Wertung der Vinča-Gruppe”, *Arheologija Jugoslavica IV*, Beograd, 1963, 7 i d. S. Dimitrijević, „Starčevačka kultura u slavonsko-sremskom prostoru i problem prelaza starijeg u srednji neolit u srpskom i hrvatskom Podunavlju”, „Vinčanska kultura”, Vukovar, 1969, 46. М. Гарашанин, „Праисторија Србије”, I, Београд, 1973, 123 и д.
10. V. Leković, „The vinčanization of starčevo culture, Винча и њен свет”, Међународни скуп Подунавље између 6000-3000 г. пре нове ере, Београд, 1990, 67-73, J. Makkau, „The Protovinča Problem as seen from the Northernmost Frontier, Vinča i njen svet”, 113-121
11. В. Брукнер, „Prilog tumačenju nekih karakteristika kontinuiteta na prelazu iz starčevačke u vinčansku grupu, VI kongres arheologa Jugoslavije”, Ljubljana, 1964, 57-66
12. Исто.
13. J. Makkau, исто.

SITE NÉOLITHIQUE DE POLTCHINE A OSTRÁ, PRÈS DE TCHATCHAK

Le site archéologique de Poltchiné qui remonte à l'époque néolithique et qui se trouve dans la partie nord-ouest du village d'Ostra, à proximité de Tchatchak, occupe une vaste pente douce en haut d'un ruisseau appelé Solinatz. Sur une superficie de près de dix hectares, sur un champ arable, des objets néolithiques sont répandus en quantités inégales. Au cours des fouilles archéologiques, effectuées en 1983 six petites sondes furent installées, éloignées l'une de l'autre.

A cette occasion on a pu constater l'existence d'un horizon culturel d'une épaisseur moyenne de 1 m 10, où l'on a distingué deux couches stratigraphiques, mais les objets qui y ont été découverts étaient peu nombreux et considérablement endommagés. Les restes du crépi calciné et des objets un peu plus nombreux montrent que l'agglomération lamoinis ancienne, qui appartenait à la phase Vintcha C, avait été incendiée et ensuite, jusqu'à tout récemment, dévastée par des travaux agricoles.

C'est à l'horizon plus ancien de l'agglomération qu'appartient la couche de terre noire, ainsi qu'une habitation souterraine, creusée dans le sol ferme et, pour une bonne part, soigneusement examinée du point de vue archéologique. Elle présentait la forme d'un ellipsoïde et avait un diamètre de 1 m 90 (T. IV). Remplie, cette habitation souterraine servit de fosse. Y ont été trouvés, en plus des morceaux de crépi et des os d'animaux, des objets en céramique que l'on pourrait diviser sommairement en quatre groupes:

- céramique grossière, facture de Vintcha, ses surfaces étant exécutées selon la technique qui employait la barbotine et décorées de cannelures peu profondes et de petits enfoncements tracés à l'ongle (T. II, figs. 5, 6/;

- écuelle d'un rouge brun, à facture fine, son applique ovale sur l'épaule indiquant, à son tour, qu'il s'agit de la manière propre à la culture de Startchévo (T. II, fig. 8/;

- céramique authentique du début de la culture de Vintcha (T. III, figs. 1-7/). Écuelles biconiques, d'un gris foncé, aux cannelures obliques fines. L'ornementation consiste en gravures représentant des lignes obliques, combinées avec des points et des empreintes d'ongles qui suivent les lignes incisés, ainsi que des triangles renversés, remplis de points.

- plusieurs fragments de céramique authentique de Startchévo, à la pâte contenant de la balle, à la structure poreuse brune et à la surface rouge vernie (T. III, figs. 8, 9/.

Au cours des travaux de fouilles ont été trouvés dans l'horizon culturel, à des profondeurs différentes, des fragments de céramique appartenant à l'âge néolithique, tardif, mais les sondes installées n'ont pas constaté un horizon culturel concret de ce groupe.

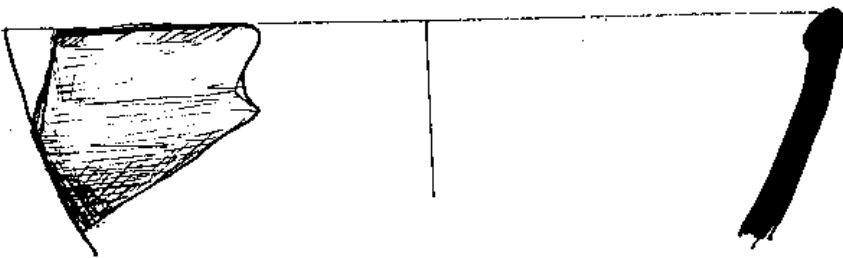
Une partie des objets provenant de l'horizon le plus ancien de Poltchiné a des analogues parmi les objets mis au jour dans les habitations souterraines de Vintcha, ce qui nous porte à conclure que le site archéologique dont il est question ici date à peu près de la même période que ceux de la phase Vintcha A.

Lidija Nikitović

T I

1

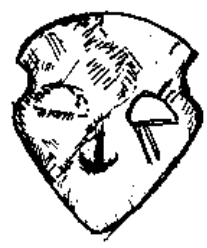

2

3

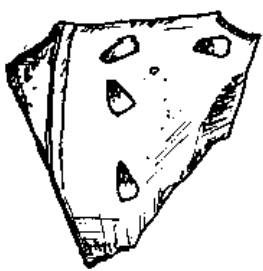
4 cm

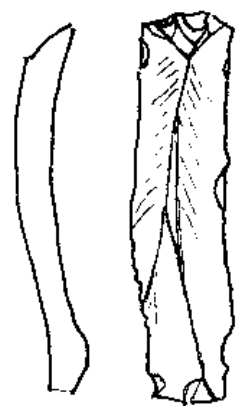
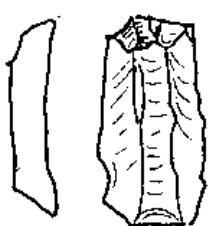
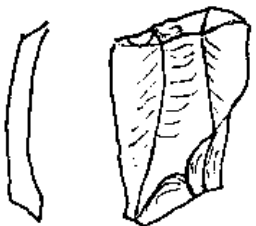
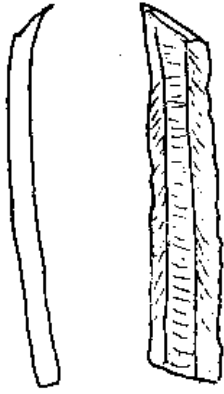
4

5

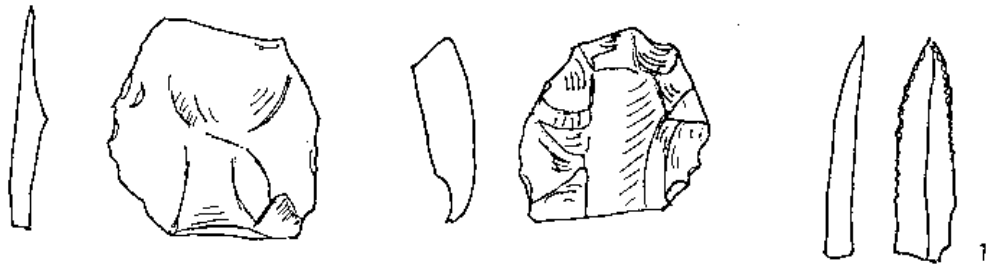

6

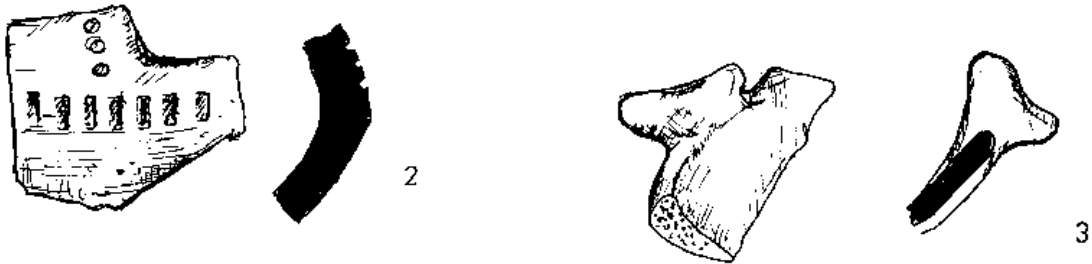

7

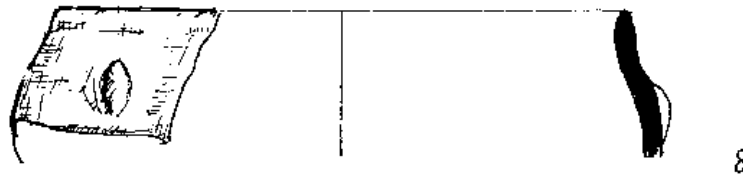
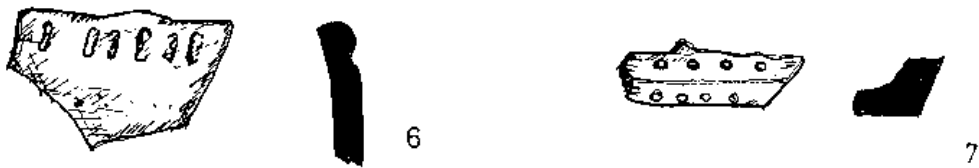
2 cm

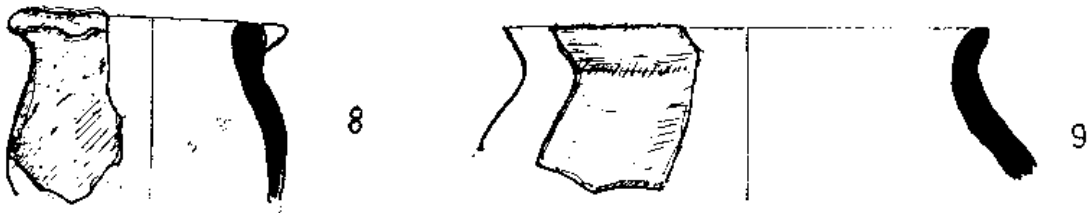
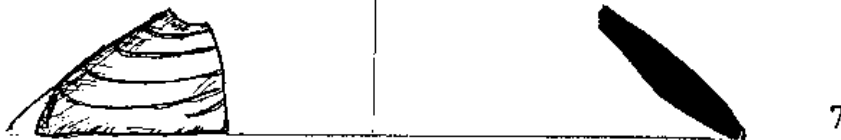
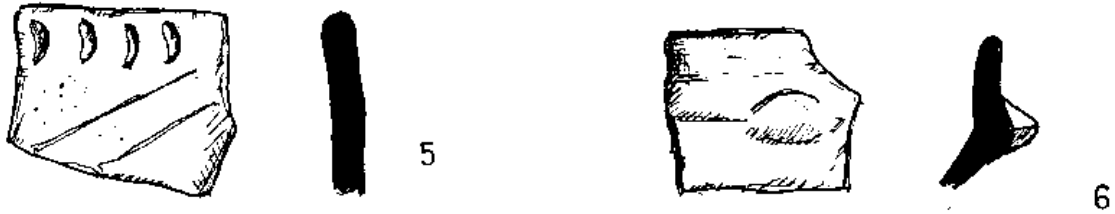
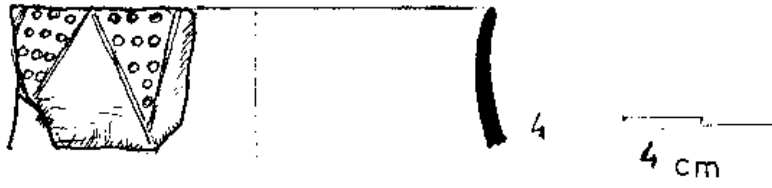
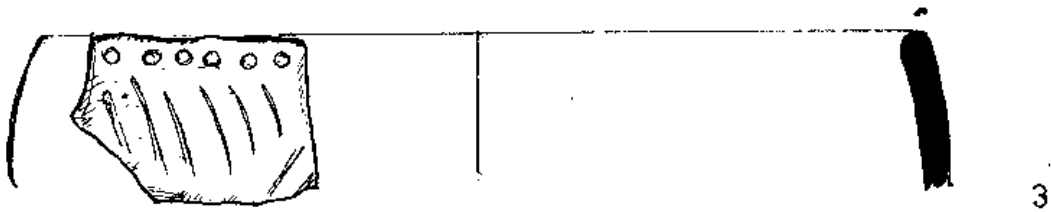
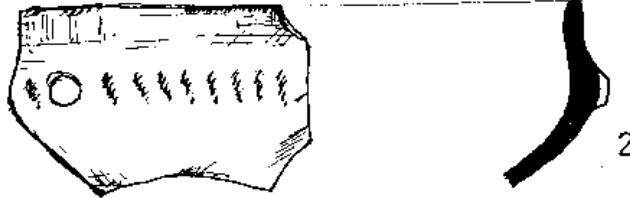
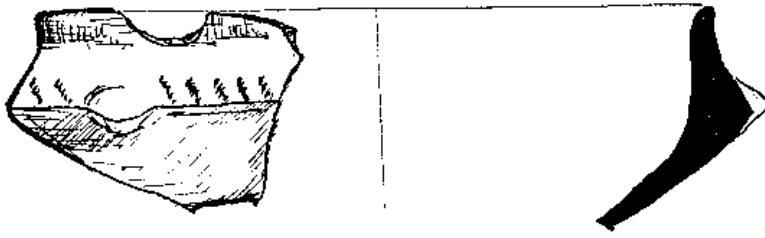
2 cm

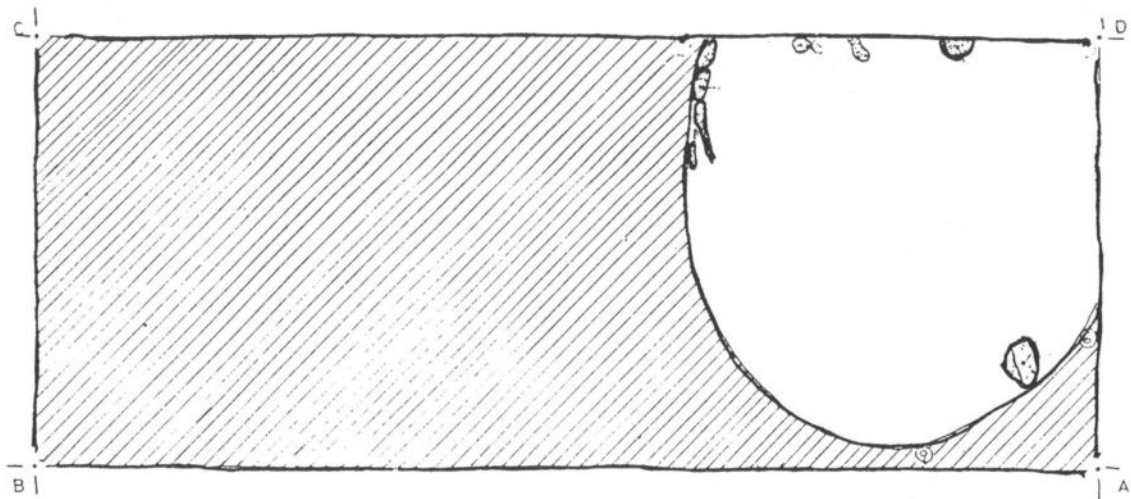

4 cm

8

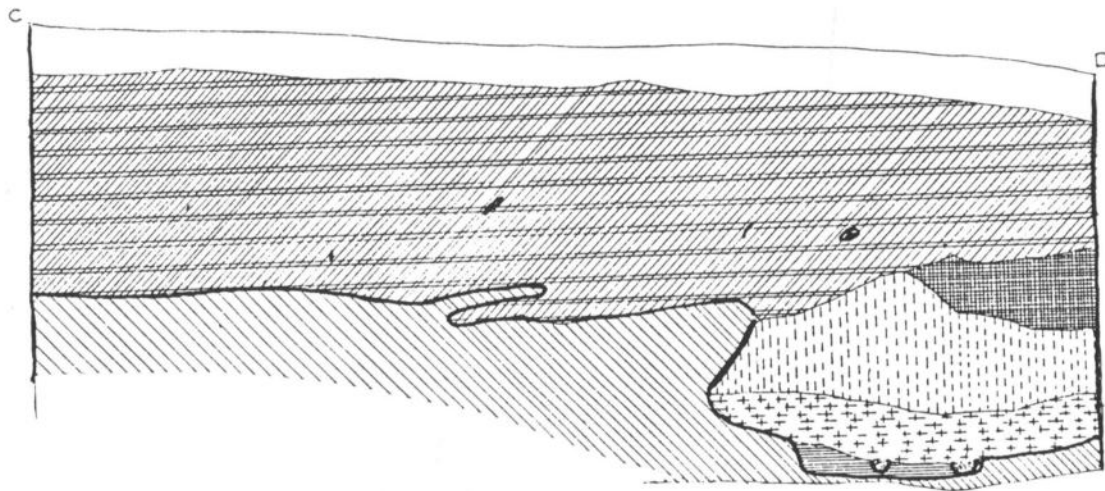

- zdravica
- tragovi kolja

OSTRA lok POLJČINE
 SONDA 3 OSNOVA 2
 POLUZEMUNICA

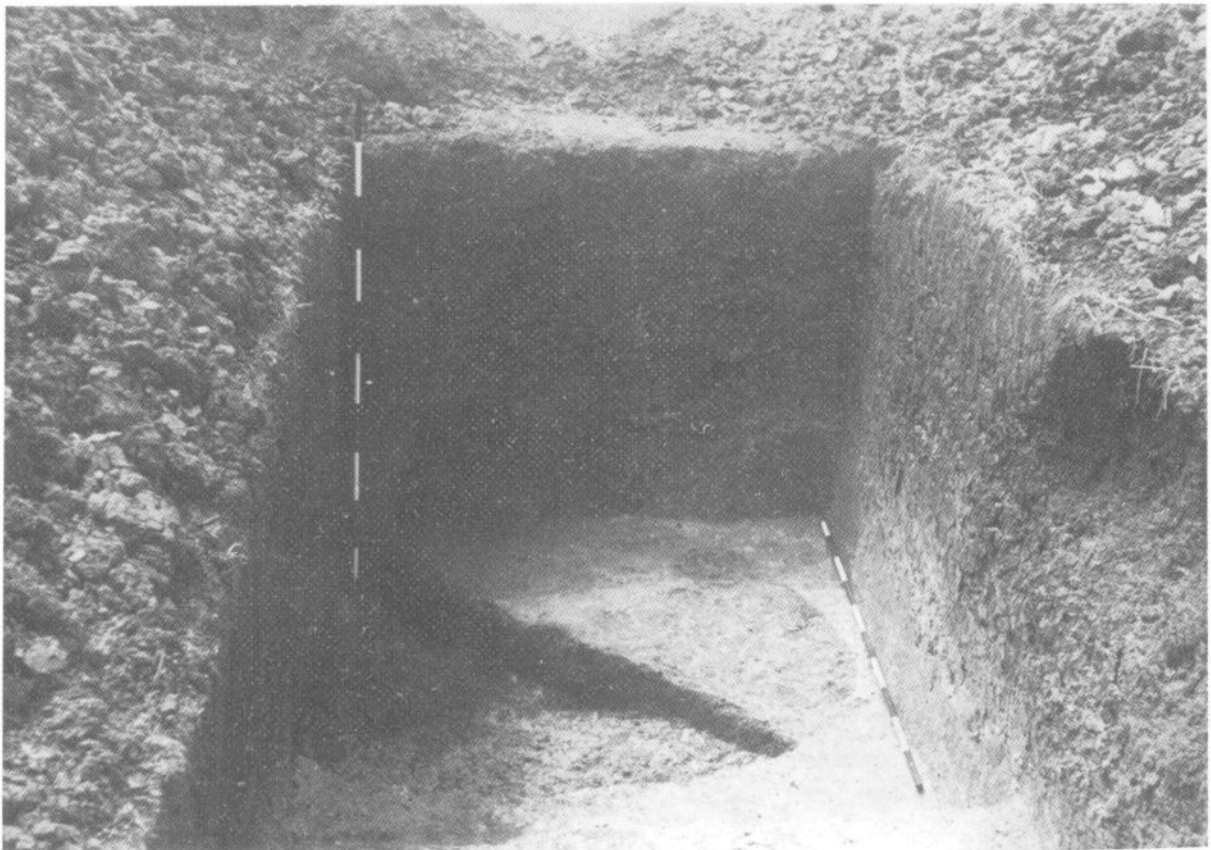

2 m

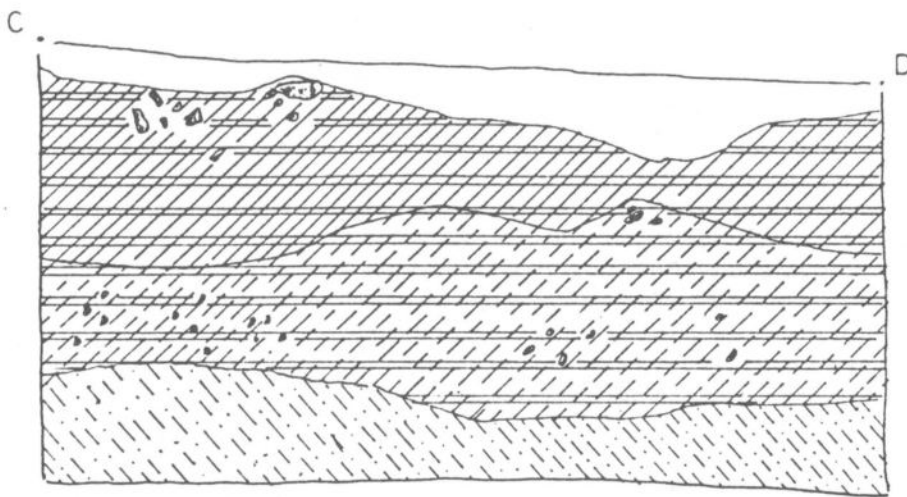

površinski sloj	mrkirast sloj sa garom i keramikom
crna smonica	sivi naboj
rastresita crna zemlja	zdravica
mrki rastresiti sloj	

OSTRA lok
 SONDA 3
 R 1 20
 JULI 1983

Сл. 1. Изглед полуземунце у току радова

JUŽNI PROFIL I

- površinski sloj
- crna smonica
- mrko crna zemlja
- lep

- svetlo mrka glina
zdravica

OSTRA lok POLJČINE
 SONTA 6

